

מים זכריים ומים נקביים

"וַיָּבֹא אֲבִרְהָם לְסֹפֶד לְשָׂרָה וְלִבְכָּתָהּ". מלים אלו מעוררים בזכרוני כמה מדרשותיו הטרגיות של רבי קלונימוס קלמיש שפירא, האדמו"ר מפאסצ'נה הי"ד (1889-1943). בתופת של גטו וורשה, בימים הקשים ביותר, ישב הרבי והמשיך ללמד ולנסות לחזק את רוח חסידי המועטים ששרדו עד אז. הדרשות נשמרו באחד מכדי החלב בהם הסתיר ההיסטוריון עמנואל רינגלבלום תעודות שונות מימי השואה. דפים אלו אותרו וזוהו על ידי על ידי ר' ברוך דובדבני ז"ל, ופורסמו בשם 'אש קודש'. הספר זכה לניתוח חשוב מאת חוקר יהודי אמריקאי, נחמיה פולן. אגב, חידושי האדמור במדיטציה שנידונו בספריו הקודמים, נחקרו על ידי ד"ר נתן אופיר העוסק בתחום.

מבקש אני שנעיין בדרשת הרבי, בשבת 'חוקת', תש"ב, 1942. כשבזיכרונו עמדה לפניו דמות אשתו, רחל חיה מרים, עליה הוא ספד ובכה יותר מפעם. מְחוץ תְּשַׁכֵּל חֶרֶב וּמִחֲדָרִים צַעֲקוֹת רֵאטֵּעוּעֵט רֵאטֵּעוּעֵט (הצילו, הצילו). המחזות שמסביבו לימדו אותו ש"תמיד... שונאי ישראל ביחוד מתאכזרים על ילדי ישראל". אך אף ברגעים האיומים האלה עסק הרבי בדברי תורה ממש, ואותה נבקש. אך כדי שנבין אותה, עלינו לחבר מעין "מילון" קצר, לו אנו ניזקק.

הביטוי הראשון הוא קלאסי: 'בארה של מרים'. כשהכתוב מוסר לנו "וַתָּמָת שָׁם מֶרְיָם" (במדבר כ, א-ב), הוא מביא עניין נוסף: "וְלֹא הָיָה מֵיָם לְעֵדָה". סמיכות זו הוסברה על ידי ר' יוסי בר' יהודה (תענית ט ע"א): "באר ניתן לישראל בזכות מרים. מתה מרים נסתלק הבאר". היה זה באר פלאי בו היו המים "מבעבעים ועולים", באר המסרב להישמע לחוקי הגרביטציה, ממש 'באר מים חיים'. בביטוי השני שעלינו ללמוד, הרבו מקובלים וחסידים להשתמש: 'אתערותא', התעוררות, אם תרשו לי, מעין 'יוזמה'. במקורות מצאנו שני סוגי יוזמה: "אתערותא דלעילא" – של מעלה, היוזמה הא-להית, ו"אתערותא דלתתא" – שלמטה, היוזמה האנושית. עתה נוכל לחזור לבארה של מרים. המים הבאים מלמעלה, כמימי הגשם, מסמלים את ההתגלות, התורה היורדת אלי מן השמים ומטילה עלינו מצוות וחובות העושות אותי ל"מִצְוָה ועושה". בלשון הפילוסופים זאת ההטרונומיה, דהיינו קבלת מרותו של מקור חיצוני למחויבות שלי. המים המפכים מבארה של מרים, מציינת את האוטונומיה האנושית, את היוזמה למחויבות הבאה מן האדם המחדש לעצמו מצוות, ובייחוד הבאה מהאישה המחייבת את עצמה במצוות שהיא פטורה מהן. על רקע זה מלמד אותנו הרבי (עמ' קפג) "שאִישָׁה הִנְעִשָׂה "צִדְקָת" ולומדת תורה ומקיימת המצוות" – אותן מצוות שאין היא חייבת בהן – "זאת היא מעשה שלה... וכיון שאיננה מִצְוָה ועוֹשָׂה ואם כן לא עוררו אותה כל כך ממרום לזה... הא [זה] שבאה למדרגה גדולה כזו לא היה בהתעוררות של מעלה ורק באתערותא דלתתא... לכן הבאר מקור הנובע מים חיים קדושים, הייתה בזכותה".

כדי שנוכל להוסיף את השלב השלישי בהבנת הדרשה, עלינו להוסיף עוד צמד מושגים למילוננו. בפרשת בראשית, קוראים אנו שהקב"ה הבדיל "בין מים למים... בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע". על פי המקובלים ההבדלה הזאת יצרה למעלה 'מים דוכרין' – מים זכריים ולמטה 'מים נוקבין' – מים נקביים, המוזכרים פעמים רבות בראשי התיבות מ"ן. מימי הקוסמוס, הופכים לסמלים למיניות האדם ולשניות שבו. ביטויים אלה הם דוגמה נפלאה לדרכה של היהדות, ובייחוד הקבלה, המעריכה את הארוטיקה אך שוללת את הפורנוגרפיה. הארוטיקה מכוסה בצעיף הצניעות, והופכת למרכבה לקדושה. מאחורי צעיף זה, ההידרולוגיה הופכת פיזיולוגיה. המ"ן, מסמל את המיניות הנשית, לכאורה פסיבית. אולם זאת אחיזת עיניים. רצפטיביות קבלה, אינה פסיביות. המיניות הזכרית זקוקה להתעורר כתגובה אל המיניות הנשית. בלעדיה המיניות עלולה להיות חסרת אונים. המיניות הנשית מייצגת את האהבה המולידה אהבה. ההתחלה מבוטאת בלשון המקובלים, בהעלאת מ"ן.

נתחבר עתה לסמלים הקודמים. 'מים דוכרין', מציינים את השפע המגיע מלמעלה. העולם נברא כמעשה בלעדי של הקב"ה, ואולי לא אטעה אם אוסיף ההתגלות, היא 'אתערותא דלעילא'. והנה עתה מתקיים הוא רק הודות למעין שיתוף פעולה בין הזכרי לבין הנקבי. אולם התעוררות זאת אינה יכולה לצאת לפועל, מבלי ה'אתערותא דלתתא', התעוררות עולמם של בני אדם. אנו קובעים את גורלו של העולם, מעשינו מביאים את הברכה. תם, אך לא נשלם. היחס שבין הזכרי והנקבי מופיע בקבלה בכמה מישורים ובמשמעויות שונות. כך גם ביחס שבין שתי ספירות 'תפארת' ו'מלכות'. מבלי להיכנס לנסתרות, אומר רק שבעולמה של הקבלה, ספירות אלו מייצגות את התורה, 'תפארת' ספירה זכרית מציינת את התורה שבכתב ו'מלכות' – הנקבית – את התורה שבעל פה. התורה שבכתב מופיעה בעקבות נבואה, נבואתו של משה, אך התורה שבעל פה היא תוצאה של פעולתו המתמדת של האדם. פעילותם של החכמים היא מ"ן, פעולה נשית במהותה, כמובן עם סייעתא דשמיא, שהיא מים דוכרין. בים התלמוד והמסורת נגזז בחלקה, בארה של מרים שמימיה מרווים את האומה. האקטיביות הנשית היא הפעולה האנושית בה"א הידיעה. רק היא יכולה להביא ברכה לעולם.

כצוואה מעמק הבכא, שומעים אנו שדרכה של האישה הריאלית עוברת דרך החיוב העצמי, גם מעבר למה שהיא חייבת בשולחן-ערוך. לאו דווקא בחיקוי הגבר, אלא בהדגשת מהותה המיוחדת, ביצירתה העתידית. השירה, שיא הגאולה, יכולה להתרחש רק כשמשא ומרים ישירו אותה, הוא בקולו והיא בקולה.

